

І ўсё ж наш час – час неардынарных, смелых рашэнняў. Доказ таму – сітуацыя з конкурсам на помнік Францыску Скарыну ў Мінску. На пачатку 1989 года на ініцыятыве гаркама партыі сабраліся скульптары, паездзілі па горадзе, выбралі месца – каля Акадэміі навук БССР. Але, нягледзячы на сціплыя тэрміны (у верасні ж наступнага года – юбілей), праекты не паступалі. Патрэбен быў творчы імпульс, далучэнне да Скарынавай эпохі, знаёмства з мясцінамі, дзе наш першадрукар вучыўся, дзе выдаў першую беларускую кніжку. Гэта значыць – з Кракавам і Прагай... Раней як яно было б: з год планавалі б, узгаднілі, утрасалі. А тут – селі ў аўтобус і паехалі. Без папярэдняга ўключэння ў гадавы план, на індывідуальным маршруце. Праўда, перад ад'ездам у сакратара гаркама Пятра Кузьміча Краўчанкі, які ўзначаліў групу, было багата клопатаў. Часам

здавалася, што нетрадыцыйная паездка вось-вось сарвецца. Але ўсіх згуртавала магічнае слова: Скарына.

І вось, наперакор скептыкам, паездка адбылася. У складзе групы быў, як выказалася кракаўская газета, «цвет беларускай мастацкай інтэлігенцыі»: першы сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР С. Гарбунова, лаўрэат Ленінскай прэміі В. Занковіч, вядомы графік і грамадскі дзеяч, рэктар Мінскага тэатральна-мастацкага інстытута В. Шаранговіч, вядомы скульптар А. Шатэрнік, іншыя таленавітыя прадстаўнікі сярэдняга і малодшага пакалення. Былі і гісторыкі, літаратары, кінематаграфісты, што здымалі сюжэт пра Скарыну, – усяго сорок адзін чалавек. Праехалі мы разам, здружыўшыся, каля трох з паловай тысячаў кіламетраў.

А вось безглыя нататкі, зробленыя мною ў дарозе.

Дзень першы, або Спрэчкі пра юбіляра

Ледзь толькі наш аўтобус выехаў з Мінска на Брэсцкую шашу, як пачалася дыскусія: ехаў беларускі першадрукар па гэтым прыкладна шляху ці не. І прыгнілі да вываду, што калі прама з Полацка, калі не праз Вільню, то – мог. Прынамсі, на канікулы з Кракава.

Узяўшы ў рукі мікрафон, на змену з Барысам Сачанкам раскажам прысутным пра кракаўскі і пражскі перыяды ў жыцці Скарыны. Гаворка засяроджваецца на апошніх гадах жыцця вялікага палачаніна, калі ён працаваў садоўнікам-батанікам у чэшскага караля Фердынанда. Б. Сачанка знаёміць нас з апошнімі публікацыямі на Захадзе, з якіх вынікае, што быў той сад не каля цяперашняга галоўнаштамта, як гэта лічылася раней, а каля летняга палаца каралевы Ганны, унучкі Соф'і Гальшанскай і Уладзіслава Ягайлы. І тут нас прыемна здзівіў кіраўнік групы, які аргументавана пачаў даводзіць (поважліва для скарыназнаўства думка), што каралева Ганна, жанчына неардынарная і патрыётка, магла, асабліва калі ўлічыць яе генетычныя сувязі з беларускімі землякамі, аказаць рапашны ўплыў на вяртанне Скарыны ў Прагу каля 1535 года.

Не менш спрэчак выклікала пытанне, калі і дзе памёр Скарына. Адны даказвалі, што гэта адбылося паміж 21 ліпеня 1539 года, калі ён атрымаў разлік у караля, і 2 чэр-

веня 1541 года, калі чэшскі храніст В. Гаек запісаў, што пры пажары на пражскім крамлі, у доме ксяндза Яна з Пухава, загінуў «Францішак, сын колішняга доктара Руса». Другія прырачылі, што слова «колішні» (на-чэшску «некдысь») можна тлумачыць па-рознаму: і як доказ, што Скарына ўжо нябожчык, і як сведчанне, што яго на той момант не было ў Празе (прынамсі, так лічыць чэшская даследчыца Францішка Сокалава). Цалкам магло стацца, што пасля звальнення з каралеўскага сада наш вялікі зямляк, пакінуўшы меншага сына ў Празе, у доме свайго прыяцеля Яна з Пухава, дзе была кухарка Магдалена, адправіўся з другім сынам, Сімяонам, шукаць работу. Куды? Ды хаця б у Крумлаў, сталіцу паўднёвай Чэхіі, дзе таксама былі сады і дзе яшчэ ў 1577 годзе Сімяон Скарына працаваў... садоўнікам. Бо як ён там апынуўся? Бо чаму ж, калі беларускі першадрукар памёр да 1541 года, ён, Сімяон, толькі ў 1552 годзе звярнуўся да караля Фердынанда з просьбай вярнуць яму бацькаву маёмасць? Пытанні, пытанні... Ці знойдзем мы на іх адказы ў час гэтай вандроўкі?

І тут мне прыгадалася, як з тыдзень таму нечакана з'явілася надзея знайсці ў Чэхіі магілу Скарыны (а разам з тым і ўдакладніць гады яго жыц-

ця). Адзін паноўны мовазнаўца, даведаўшыся пра падарожжа, наведваў, што ў адным з чэшскіх касцёлаў Алесь Адамовіч бачыў у бабіцы яго помнік. Праўда, мяне крыху здзівіла, чаму б гэта вядомы літаратуразнаўца не сказаў пра такую «знаходку веку» нікому са старажытнакаў. Але ж – чаго не бывае... Тэрмінова пачаў шукаць сляды А. Адамовіча. Жонка адказала, што ён адпачывае ў Жалезнаводску, але зрэдку звоніць дамоў. Тут жа папрасіў задаць яму сакраментальнае пытанне: дзе? Тут жа стала мроіцца: можа, у Крумлаве? У тым самым Крумлаве, дзе Юрый Марухін здымае цяпер фільм па Караткевічавай драме «Маці ўрагану»? Званю Юрыю Аляксандравічу, і ён дае мне каардынаты крумлаўскага гісторыка Павала Саўкі.

Ноччу мне нават прысніўся той помнік-бюст: стаіць справа ад увахода, з надпісам, даволі выразным.

А назаўтра наступіла расчараванне: Адамовіч бачыў Скарыну не ў Чэхіі, а ў Італіі, у Падуанскім універсітэце, і не помнік, а партрэт...

– Глядзі, каб твой сон не аказаўся прарочы, – выслухаўшы ўсю гісторыю, не то іранізуе, не то заахвочвае да далейшых пошукаў Васіль Шаранговіч, з якім мы сядзім попеч.

Дзень другі, або Адступленне ў эканоміку

Калі мы ўжо над'язджалі да Прагі, Б. Сачанка ўзяў у рукі мікрафон і прыгадаў, што гэты горад здаўна стаў Меккай для беларусаў, адным з буйных цэнтраў нашай эміграцыі. 6 жніўня 1517 года ў Празе выйшла ў свет першая беларуская друкаваная кніга – «Псалтыр». Затым, на працягу трох гадоў, Скарына «тиснул» тут яшчэ 22 кнігі беларускага перакладу Бібліі. У дваццатыя гады ўжо нашага стагоддзя сюды пацігнулася прагнай да ведаў моладзь з Заходняй Беларусі. Тут вучыўся Уладзімір Жылка. Тут выдаваліся часопісы «Перавясла» (вось толькі першага яго нумара не ўдалося падзе адшукаць), «Іскры Скарыны». Урэшце, у Празе жыў і памёр наш выдатны спявак Міхаіл Забэйд-Суміцкі, на магілу якога нам абавязкова трэба схадзіць.

Дзень трэці, або Злата Прага

Нягледзячы на спорны дождж, ідзем глядзець «сэрца» Прагі – замак на Градчаных, дзе жылі чэшскія каралі, дзе рэзідуе прэзідэнт. Вялікае ўражанне робіць «скарбніца», дзе захоўваюцца рэліквіі дзівоснай прыгажосці, і кафедральны касцёл Святога Віта са шматкаляровымі вітражамі і надмагіллямі дзяржаўных мужоў. Камусьці ў

пляцовак, дзе вельмі добра глядзеўся б ягоны бюст або памяtnы знак. Ці нават помнік: Скарына як садоўнік ці як медык, што робіць лекі з вырашчаных зёлак. А чаму б і не?!

Пасля разбіваемся на дзве групы. Меншая ідзе ў гарадскі камітэт партыі, большая – у Карлаў універсітэт, Каралі-нум, які месціцца ў тым жа гмаху больш як шэсцьсот гадоў. У вялікай аўлі тут веў дыспуты Ян Гус. І застаецца ў ёй усё такім, якім было ў эпоху Скарыны.

Кіраўніцтва ўніверсітэта прымае нас у малой аўлі, упрыгожанай партрэтамі рэктараў-папярэднікаў. Прарэктар, прафесар Кліка, сардэчна вітае нас. У адказ раскажам, што нас сюды прывяло. Вядома, ніякіх доказаў, што Скарына тут вучыўся, у нас няма, хаця паміж 1506 і 1512 годамі ён навінен быў недзе вывучаць медыцыну, каб так бліскава здаць экзамены на яе доктара ў Падуі. А паколькі медыцынскі факультэт у тых часы месціўся якраз тут, у Каралі-нуме, то... Праўда, усё гэта вельмі гіпатэтычна. Затое ўжо зусім рэальны факт, што Скарына тут бываў у 1517 – 1519 гадах. Як медык не мог не прыходзіць да медыкаў.

– Беларускі першадрукар выдаваў свае кнігі недзе тут – «в Старом месте пражском», – працягвае гаворку прафесар універсітэта, нястомны прапагандыст нашай літаратуры Вацлаў Жыдліцкі, які перапыніў адпачынак, каб прыняць удзел у сустрэчы. – Шкада, што мы не ведаем, дзе гэта было канкрэтна. Але напэўна – недалёка адсюль. Таму мемарыяльная дошка на Каралі-нуме будзе вельмі дарэчы.

Сустрэча завяршаецца абменаў надарункамі і сувенірамі. Мы ўручаем Скарынаў энцыклапедычны даведнік і скульптурную выяву першадрукара. Нам – памяtnыя знакі ўніверсітэта.

Потым нас навялі на музейны комплекс. У адной з залаў уразіў партрэт Фердынанда Габсбурга – таго самага, што прымаў і звальняў з работы Скарыну. Змрочны, аскетичны твар дэспата. У адрозненне ад каралевы Ганны, славянкі, чэхаў, кажучы, не любіў, чэшскай мовы не паважаў. Што яму быў нейкі там «русін» з Полацка...

Каля партрэта Фердынанда да нас далучыліся члены групы, якія былі на прыёме ў гаркаме партыі. Яны прынеслі добрыя навіны: пытанне пра мемарыяльную дошку Скарыны ў прынтцыпе вырашанае, ёсць таксама згода, каб увекавечыць памяць Купалы на атэлі «Амбасадар». Што ж да тычыцца мемарыяльнага знака каля палаца Ганны, то партрэбны яшчэ дадатковы ўзгадненні.

В. Жыдліцкі праводзіць нас да аўтобуса. На Стара-месьцкай плошчы ўсе мы спыняемся, каб паглядзець выхад фігурак, якім суправаджаецца бой курантаў на ратушнай вежы. І нашыя кінаработнікі бяруць у Жыдліцкага інтэрв'ю: што для яго значыць Скарына і што – беларусы для славянскай супольнасці.

Адам МАЛЬДЗІС

(Заключэнне ў наступным нумары)

Бліжэй да Скарыны

бюсце аднаго з іх памроіўся Скарына. Але беларускі першадрукар, безумоўна, пахаваны недзе ў больш «дэмакратычным» месцы. Аднак усё гэта – і Грачанскі крэмль, і гатычныя капіцы катэдры, і вузенькую Злату вулачку – ён, безумоўна, бачыў. Асмялюся паўтарыць такое ўслед за эсэ Уладзіміра Караткевіча «Вера ў сілу дабрыні, або Сын Беларусі, сын Прагі». Коліпную выразку з «ЛіМа» я ўзяў з сабой і цяпер зачытваю скульптарам урыўкі «для натхнення».

– А чаму б у Празе не ўвечавець і памяць Караткевіча, калі ён тут не раз бываў і напісаў такое?! – прапануюць слухачы.

– Усяму свой чарод. Найперш – Скарына. Заўтра пойдзем дамаўляцца, каб ушанаваць тут ягоную памяць, – адказвае Пётр Кузьміч.

Дзень чацвёрты, або У сценах, што памятаюць Скарыну

Зраніцы аглядаем рэнесансны палац каралевы Ганны, які цяпер у рыштываных рэстаўратараў, і сад паабалал яго. У ім мноства старых дрэваў. Некаторыя з іх маглі быць пасаджаныя Скарынам. Скульптары знаходзяць некалькі